

Οι γυναίκες-θύματα έμφυλης βίας επιίπτουν στο καθεστώς πρόσφυγα σύμφωνα με την Οδηγία 2011/95/ΕΕ

Η ενδοοικογενειακή βία ή η απειλή διάπραξης «εγκλήματος τιμής» κατά των γυναικών μπορούν να οδηγήσουν σε χορήγηση καθεστώτος πρόσφυγα ή επικουρικής προστασίας, ερμηνεύοντας τις διατάξεις της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ υπό το πρίσμα της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης και της Σύμβασης για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεως κατά των γυναικών

προδικαστική παραπομπή – Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης – κοινή πολιτική στον τομέα του ασύλου – Οδηγία 2011/95/ΕΕ – προϋποθέσεις χορήγησης του καθεστώτος πρόσφυγα – άρθρο 2 στοιχείο δ' – λόγοι δίωξης – «ιδιότητα μέλους ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας» – άρθρο 10 παρ. 1 στοιχείο δ' – πράξεις δίωξης – άρθρο 9 παρ. 1 και 2 – συστηματικός μεταξύ των λόγων και των πράξεων δίωξης ή μεταξύ των λόγων δίωξης και της έλλειψης προστασίας κατά των πράξεων αυτών – άρθρο 9 παρ. 3 – μη κρατικοί υπεύθυνοι – άρθρο 6 στοιχείο γ' – αναγνώριση προσώπου ως δικαιούχου επικουρικής προστασίας – άρθρο 2 στοιχείο στ' – «σοβαρή βλάβη» – άρθρο 15 στοιχεία α' και β' – αξιολόγηση των αιτήσεων διεθνούς προστασίας για τους σκοπούς της χορήγησης του καθεστώτος πρόσφυγα ή του καθεστώτος επικουρικής προστασίας – άρθρο 4 – βία κατά των γυναικών με βάση το φύλο – ενδοοικογενειακή βία – απειλή διάπραξης «εγκλήματος τιμής»

ΔΕΕ C-621/21, Intervyuirasht organ na DAB pri MS (Femmes victimes de violences domestiques), 16.01.2024, Τμήμα μείζονος συνθέσεως, Πρόεδρος: K. Lenaerts, Εισηγητής: N. Ričarra, Γεν. Εισαγγελέας: J. Richard de la Tour, ECLI:EU:C:2024:47 – Προδικαστική παραπομπή

Η WS, διαζευγμένη Τουρκάλα υπήκοος, κουρδικής καταγωγής και μουσουλμανικού θρησκευματος, αφίχθη τον Ιούνιο του 2018 νομίμως στη Βουλγαρία. Στη συνέχεια, μετέβη στο Βερολίνο όπου διέμενε μέλος της οικογένειάς της και όπου υπέβαλε αίτηση για την παροχή διεθνούς προστασίας. Με την από 28 Φεβρουαρίου 2019 απόφαση της Εθνικής Υπηρεσίας για τους Πρόσφυγες στο πλαίσιο του Συμβουλίου των Υπουργών (στο εξής: DAB), η οποία εξεδόθη κατόπιν σχετικού αιτήματος των γερμανικών αρχών, οι βουλγαρικές αρχές δέχθηκαν να επανεξετάσουν την περίπτωση της WS όσον αφορά την αίτησή της για την παροχή διεθνούς προστασίας.

Κατά τις τρεις συνεντεύξεις που διεξήγαγε το τμήμα πραγματοποίησης συνεντεύξεων της DAB τον Οκτώβριο του 2019, η WS δήλωσε ότι η οικογένειά της την είχε εξαναγκάσει στη σύναψη γάμου καθώς και ότι, κατά τη διάρκεια του συζυγικού βίου, ο σύζυγός της είχε βιαιοπραγήσει εις βάρος της, η δε βιολογική της οικογένεια, μολονότι είχε επίγνωση της κατάστασης αυτής, δεν την είχε βοηθήσει. Έτσι, λοιπόν, εγκατέλειψε τη συζυγική εστία τον Σεπτέμβριο του 2016 και το 2017 συνήψε θρησκευτικό γάμο με άλλον άνδρα με τον οποίο απέκτησε έναν υιό τον Μάιο του 2018. Αφού εγκατέλειψε την Τουρκία, έλαβε επίσημα διαζύγιο από τον πρώτο της σύζυγο τον Σεπτέμβριο του 2018, παρά τις αντιρρήσεις του. Για τους λόγους αυτούς, δήλωσε ότι φοβόταν ότι η οικογένειά της θα τη δολοφονούσε εάν επέστρεφε στην Τουρκία.

Με απόφαση της DAB απερρίφθη το αίτημα της WS με την αιτιολογία ότι οι πράξεις ενδοοικογενειακής βίας ή οι απειλές θανάτου εκ μέρους του συζύγου της και μελών της βιολογικής της οικογένειας δεν ήταν κρίσιμες για τους σκοπούς της χορήγησης του καθεστώτος αυτού. Τον Απρίλιο του 2021, η WS υπέβαλε νέο αίτημα επικαλούμενη βάσιμο φόβο για δίωξη εις βάρος της από μη κρατικούς υπευθύνους λόγω της ιδιότητάς της ως μέλους «ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας», ήτοι της ομάδας των γυναικών που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία καθώς και των γυναικών που ενδέχεται να αποτελέσουν θύματα «εγκλημάτων τιμής», καταδεικνύοντας τη γενικότερη κατάσταση των δικαιωμάτων των γυναικών στην Τουρκία, το οποίο η υπηρεσία επίσης απέρριψε.

Το βουλγαρικό αιτούν δικαστήριο απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο της Ένωσης, καθώς έκρινε αναγκαίο να διευκρινιστούν οι ουσιαστικού δικαίου προϋποθέσεις που διέπουν τη χορήγηση διεθνούς προστασίας κατά την Οδηγία 2011/95/ΕΕ σε περιπτώσεις γυναικών-θυμάτων βίας.

Εισαγωγή – Λίγα λόγια για την Οδηγία 2011/95/ΕΕ

Η βία κατά των γυναικών, και ιδίως με τη μορφή ενδοοικογενειακής βίας, είναι ένα φαινόμενο που έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις παγκοσμίως. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, αλλά όχι και μοναδικό, αποτελεί η τρομακτική αύξηση του αριθμού των ανθρωποκτονιών κατά γυναικών εντός του οικογενειακού κύκλου, οι λεγόμενες «γυναικοκτονίες». Για τον λόγο αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει πλέον προβεί σε δραστηκότερα μέτρα αναφορικά με την προστασία των δικαιωμάτων των γυναικών και κοριτσιών και την ισότητα των φύλων εν γένει. Στο πλαίσιο της στρατηγικής της ΕΕ για την ισότητα των φύλων 2020-2025, η Ένωση, μετά από πρόταση της Επιτροπής, προχώρησε στις διαπραγματεύσεις για τη νέα Οδηγία για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας. Επίσης, πολύ σημαντική είναι η παγκόσμια πρωτοβουλία Spotlight που αποσκοπεί στην εξάλειψη όλων των μορφών βίας κατά των γυναικών και κοριτσιών, ενώ εξαιρετικής σημασίας στην προσπάθεια αυτή είναι η προσχώρηση της ΕΕ στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας. Τα κράτη μέλη, λοιπόν, οφείλουν να λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα για την πρόληψη αυτής της μορφής βίας και να διασφαλίσουν την αποτελεσματική προστασία και υποστήριξη όλων των θυμάτων. Ωστόσο, το φαινόμενο της έμφυλης ενδοοικογενειακής βίας δεν περιορίζεται στα στενά γεωγραφικά όρια ενός μόνο κράτους μέλους, αλλά πολλές φορές έχει διασυνοριακό χαρακτήρα. Πολλές γυναίκες (ή και κορίτσια) διαφεύγουν από τη χώρα τους και δεν δύνανται ή δεν επιθυμούν να επιστρέψουν σε αυτήν φοβούμενες ότι θα υποστούν βία¹. Συνεπώς, είναι αναγκαία η συνεργασία μεταξύ των δημοσίων αρχών των κρατών μελών. Αναπόφευκτα μια τέτοια συνεργασία πρέπει να υπάρχει και στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου.

Η Οδηγία 2011/95/ΕΕ σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας, αποτελεί ένα νομοθέτημα που συνδέεται άμεσα με την προαναφερόμενη κατάσταση. Ο τρόπος ερμηνείας και εφαρμογής των διατάξεων του μπορούν να συμβάλουν καταλυτικά στην προσπάθεια των κρατών μελών και της Ένωσης εν γένει για την επίτευξη καλύτερης προστασίας των γυναικών-θυμάτων βίας στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Με τη συγκεκριμένη απόφαση, το Δικαστήριο δίνει λοιπόν κατευθυντήριες οδηγίες σχετικά με την ερμηνεία των διατάξεων της Οδηγίας αυτής, καταδεικνύοντας τη γενικότερη τάση του για την ενδυνάμωση των δικαιωμάτων των γυναικών και την προστασία αυτών.

A. Η ερμηνεία των διατάξεων της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ βάσει διεθνών συμβάσεων

Το άρθρο 1, τμήμα Α, της Σύμβασης της Γενεύης και το άρθρο 2, στοιχείο δ', της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ κάνουν λόγο μόνο για «αιδιότητα μέλους ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας», χωρίς αναφορά στο «φύλο» του αιτούντος διεθνή προστασία κατά τον ορισμό του πρόσφυγα και χωρίς να προβλέπουν ότι η έμφυλη βία κατά των γυναικών μπορεί να συνιστά, αυτή καθαυτή, λόγο παροχής διεθνούς προστασίας. Αντιθέτως, η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης² και η Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεως κατά των γυναικών³ (στο εξής:

* *Master I, ΜΔΕ, Δικηγόρος, Υπότροφος «Δ. Ευρυγένη», ΚΔΕΟΔ*

¹. Βλ. τις Προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα J. Richard de la Tour, σημ. 1, 20.04.2023, ECLI:EU:C:2023:314, επί της υπόθεσης την οποία αφορά η σχολιαζόμενη απόφαση.

². Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας της 11ης Μαΐου 2011, <https://rm.coe.int/1680462536>.

³. <https://unric.org/el/%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BE%CE%AC%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%88%CE%B7->

CEDAW) περιέχουν ρητές διατάξεις επ' αυτού, και συγκεκριμένα αναγνωρίζουν ρητά ως μορφή δίωξης τη βία κατά των γυναικών λόγω του φύλου τους. Η αντίθεση αυτή δημιουργεί μια σύγχυση αναφορικά με την ερμηνεία του άρθρου 78 παρ. 1 ΣΛΕΕ, το οποίο αναφέρει ότι «*Η Ένωση αναπτύσσει κοινή πολιτική στους τομείς του ασύλου, της επικουρικής προστασίας και της προσωρινής προστασίας με στόχο να παρέχεται το κατάλληλο καθεστώς σε οποιοδήποτε υπήκοο τρίτης χώρας χρήζει διεθνούς προστασίας και να εξασφαλίζεται η τήρηση της αρχής της μη επαναπροώθησης. Η πολιτική αυτή πρέπει να συνάδει με τη Σύμβαση της Γενεύης της 28ης Ιουλίου 1951 και με το Πρωτόκολλο της 31ης Ιανουαρίου 1967 περί του καθεστώτος των προσφύγων, καθώς και με άλλες συναφείς συμβάσεις*», αφήνοντας ανοιχτή προς ερμηνεία τη λίστα των «*συναφών συμβάσεων*». Εύλογα, λοιπόν, διαμορφώνεται από το αιτούν δικαστήριο το ερώτημα εάν οι προϋποθέσεις, όπως αναφέρονται στο άρθρο 2, στοιχείο δ' της συγκεκριμένης Οδηγίας, για τη χορήγηση καθεστώτος πρόσφυγα σε πρόσωπο το οποίο φοβάται ότι θα αποτελέσει θύμα πράξεων έμφυλης βίας σε περίπτωση επιστροφής του στη χώρα καταγωγής, θα πρέπει να ερμηνεύονται υπό το πρίσμα των διατάξεων της Σύμβασης της Γενεύης ή με βάση τους ορισμούς που περιέχονται στη CEDAW και στη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης. Εάν, δηλαδή, οι εν λόγω Συμβάσεις συνιστούν «*συναφείς συμβάσεις*» κατά το άρθρο 78 της ΣΛΕΕ, λαμβάνοντας ειδικά υπόψη την αιτιολογική σκ. 17 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ ότι «*τα κράτη μέλη δεσμεύονται από υποχρεώσεις που υπέχουν από πράξεις διεθνούς δικαίου στις οποίες είναι μέλη, συμπεριλαμβανομένων συγκεκριμένα εκείνων που απαγορεύουν τις διακρίσεις*».

Με την απόφασή του αυτή, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι τόσο η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης όσο και η CEDAW συγκαταλέγονται πράγματι στις «*συναφείς συμβάσεις*» κατά την έννοια του παραπάνω άρθρου της ΣΛΕΕ. Κατά συνέπεια, η Οδηγία 2011/95/ΕΕ πρέπει να ερμηνεύεται τηρουμένων των διεθνών αυτών συμβάσεων.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι ο Γεν. Εισαγγελέας στις Προτάσεις του είχε αντίθετη άποψη. Θα πρέπει, ωστόσο, να αναλογιστούμε το γεγονός ότι, κατά την περίοδο που γράφτηκαν οι εν λόγω Προτάσεις, ήτοι τον Απρίλιο του 2023, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είχε ακόμα προσχωρήσει στη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης και ορισμένα από τα κράτη μέλη δεν είχαν κυρώσει ακόμα τη συγκεκριμένη Σύμβαση⁴. Αντιθέτως, κατά την έκδοση της απόφασης, τον Ιανουάριο του 2024, η Ένωση είχε ήδη προσχωρήσει, τον Ιούνιο του 2023, καθιστώντας το κείμενο της Σύμβασης δεσμευτικό για το σύνολο των κρατών μελών της. Επίσης, όπως τονίζει το Δικαστήριο, μολονότι η Ένωση δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στη CEDAW, όλα τα κράτη μέλη της έχουν κυρώσει τη Σύμβαση αυτή⁵. Επομένως, ορθότερη φαίνεται η απόφαση του Δικαστηρίου, ότι οι διατάξεις της επίμαχης Οδηγίας πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως των διεθνών αυτών συμβάσεων. Η κρίση αυτή δεν επηρεάζεται από το γεγονός ότι η Βουλγαρία, δηλαδή το κράτος όπου προέκυψε η εν λόγω υπόθεση και το αντίστοιχο προδικαστικό ερώτημα, δεν έχει κυρώσει τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, για τους ανωτέρω αναφερόμενους λόγους.

B. Καθεστώς πρόσφυγα – Άρθρο 2 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ

Στο άρθρο 2 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ ως «*πρόσφυγας*» ορίζεται ο υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος, συνεπεία βάσιμου φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, ιθαγένειας, πολιτικών πεποιθήσεων ή ιδιότητας μέλους ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας, ευρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του και δεν είναι σε θέση ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας ή ο ανιθαγενής ο οποίος, ευρισκόμενος εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του για τους ίδιους προαναφερθέντες λόγους, δεν είναι σε θέση ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτήν. Η συγκεκριμένη απόφαση προχωρά σε μια ερμηνεία του ανωτέρω ορισμού, και της Οδηγίας

⁴ CF%8C%CE%BB%CF%89%CE%BD-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BC%CE%BF%CF%81%CF%86-2/.

⁴ Τσεχία, Ουγγαρία, Λιθουανία, Λετονία, Σλοβακία και Βουλγαρία που είναι το επίμαχο στην εν λόγω υπόθεση κράτος μέλος.

⁵ Σκ. 44 της σχολιαζόμενης απόφασης.

2011/95/ΕΕ συνολικά, ιδιαίτέρως ευνοϊκή προς τα δικαιώματα των γυναικών, προκειμένου να διασφαλίσει τη μέγιστη δυνατή προστασία των γυναικών-θύματων ενδοοικογενειακής και έμφυλης εν γένει βίας.

ι. Η έννοια της «ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας»

Καταρχάς, η ιδιαίτερη σημασία της απόφασης αυτής έγκειται στο ότι το Δικαστήριο αναγνωρίζει ρητώς ότι οι γυναίκες-θύματα έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας μπορούν να θεωρηθούν μέλη ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας βάσει του φύλου τους. Η έννοια της «ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας» συνιστά αναμφισβήτητα μια δύσκολη ερμηνευτικά έννοια. Ακόμα και σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές της Ύπατης Αρμοστείας για τους Πρόσφυγες του ΟΗΕ δεν υπάρχει σαφής ορισμός της εν λόγω έννοιας, αλλά ο κατάλογος των ομάδων που μπορούν να χαρακτηριστούν ως τέτοιες είναι ανοιχτός⁶. Σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ. 1, στοιχείο δ' και τις κατευθυντήριες γραμμές της ΕΑΣΟ⁷, κατά την αξιολόγηση των λόγων δίωξης, η ομάδα θεωρείται ως «ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα» όταν τα μέλη της έχουν κοινά εγγενή χαρακτηριστικά ή κοινό ιστορικό παρελθόν το οποίο δεν μπορεί να μεταβληθεί ή έχουν από κοινού χαρακτηριστικά ή πεποιθήσεις τόσο θεμελιώδους σημασίας για την ταυτότητα ή τη συνείδηση ώστε ένα πρόσωπο να μην πρέπει να αναγκάζεται να τις αποκηρύξει και η ομάδα έχει ιδιαίτερη ταυτότητα στην οικεία χώρα, διότι γίνεται αντιληπτή ως διαφορετική ομάδα από τον περιβάλλοντα κοινωνικό χώρο⁸. Το ίδιο το άρθρο 10 επίσης κάνει ιδιαίτερη αναφορά στον παράγοντα του φύλου, διευκρινίζοντας ότι, μεταξύ άλλων, «λαμβάνονται δεόντως υπόψη πτυχές συνδεδεμένες με το φύλο, συμπεριλαμβανομένης της ταυτότητας του φύλου, κατά τον καθορισμό της ιδιότητας μέλους ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας ή τον προσδιορισμό χαρακτηριστικού αυτής της ομάδας»⁹, ενώ ο παράγοντας του φύλου συναντάται ήδη και από το Προοίμιο, όπου στην αιτιολογική σκ. 30 της ίδιας Οδηγίας αναφέρεται ρητώς ότι η ταυτότητα του φύλου του αιτούντος μπορεί να σχετίζεται με ορισμένες παραδόσεις και έθιμα στον βαθμό που έχουν σχέση με τον βασίμο φόβο του αιτούντος για δίωξη σε βάρος του¹⁰. Ανάλογη είναι και η προσέγγιση της Ύπατης Αρμοστείας για τους Πρόσφυγες, η οποία στις κατευθυντήριες οδηγίες για τη διεθνή προστασία αριθ. 1 διευκρινίζει ότι «το φύλο μπορεί να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της κοινωνικής ομάδας. Οι γυναίκες αποτελούν ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα κοινωνικής υπο-ομάδας που καθορίζεται από έμφυτα και ανεπίδεκτα αλλαγής γνωρίσματα και συχνά απολαμβάνουν μεταχείριση διαφορετική από αυτή των αντρών. [...] Τα χαρακτηριστικά τους τις ξεχωρίζουν ως κοινωνική ομάδα και σε κάποιες χώρες υπομένουν διαφορετικά κριτήρια και επίπεδο μεταχείρισης»¹¹. Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, προκύπτει ότι το φύλο μπορεί να θεωρείται εγγενές χαρακτηριστικό, πληρώντας έτσι σίγουρα την πρώτη προϋπόθεση, ωστόσο, στην πράξη, για την ικανοποίηση του κριτηρίου της «ιδιαίτερης ταυτότητας», της δεύτερης δηλαδή προϋπόθεσης, δίνεται μεγάλη βαρύτητα στον περιβάλλοντα κοινωνικό χώρο. Επομένως, η αξιολόγησή του διενεργείται και αναλύεται βάσει της κατάστασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των κοινωνικών, ηθικών ή νομικών κανόνων που επικρατούν στην εκάστοτε χώρα καταγωγής¹².

Στη συγκεκριμένη υπόθεση, το Δικαστήριο ήρθε αντιμέτωπο με την περίπτωση μουσουλμάνας γυναίκας από την Τουρκία που εξαναγκάστηκε να συνάψει γάμο, πρακτική συνήθης στη χώρα αυτή, και έθεσε τέλος στον αναγκαστικό αυτό γάμο, εγκαταλείποντας τη συζυγική της εστία και συνάπτοντας νέο θρησκευτικό γάμο με άλλο σύζυγο. Πρόκειται, λοιπόν, για περίπτωση

⁶. Κατευθυντήριες γραμμές της ΕΑΣΟ σχετικά με την ιδιότητα μέλους ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας. Σειρά πρακτικών οδηγιών της ΕΑΣΟ. Μάρτιος 2020, σ. 7, διαθέσιμο στο <https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/EASO-Guidance-MPSG-EL.pdf>.

⁷. Ibid, σ. 11.

⁸. Σκ. 40 της σχολιαζόμενης απόφασης.

⁹. Άρθρο 10 παρ. 1, στ. δ' εδάφιο β'.

¹⁰. Σκ. 41 της σχολιαζόμενης απόφασης.

¹¹. Ibid, σκ. 42.

¹². Κατευθυντήριες γραμμές της ΕΑΣΟ σχετικά με την ιδιότητα μέλους ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας. Σειρά πρακτικών οδηγιών της ΕΑΣΟ. Μάρτιος 2020, σ. 14 και σκ. 52 της σχολιαζόμενης απόφασης.

γυναίκας στην Τουρκία η οποία αρνήθηκε να συμμορφωθεί με τα παραδοσιακά πρότυπα της χώρας αναφορικά με τον «προσδοκώμενο ρόλο της γυναίκας στην οικογένεια». Στην περίπτωση αυτή, λοιπόν, εκτός από το εγγενές χαρακτηριστικό του βιολογικού γυναικείου φύλου που μνημονεύθηκε ανωτέρω, συναντάται επιπροσθέτως και η παράμετρος του «κοινού ιστορικού παρελθόντος το οποίο δεν μπορεί να μεταβληθεί», αφού η WS είναι μέλος της ομάδας έγγαμων γυναικών οι οποίες εγκατέλειψαν τη συζυγική τους εστία¹³, ενώ πληρούται επίσης και η δεύτερη προϋπόθεση για τον χαρακτηρισμό της «ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας», καθώς στη χώρα καταγωγής της WS η συμπεριφορά αυτή συνιστά παράβαση των κοινωνικών ηθών και οδηγεί σε στιγματισμό, κοινωνικό αποκλεισμό και βίαιες πράξεις εναντίον της, τα λεγόμενα «εγκλήματα τιμής». Η άποψη αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι η Τουρκία αποχώρησε από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης τον Μάρτιο του 2021, καταλύοντας κάθε δικλείδα ασφαλείας και καθιστώντας ακόμα πιο επισφαλή τα δικαιώματα των γυναικών της χώρας.

Ορθώς λοιπόν το Δικαστήριο κατέληξε στην περίπτωση αυτή στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 10 παρ. 1, στοιχείο δ' της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ έχει την έννοια ότι, ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν στη χώρα καταγωγής τους, μπορεί να θεωρηθεί ότι τόσο οι γυναίκες της χώρας αυτής στο σύνολό τους όσο και μικρότερες ομάδες γυναικών, απλώς και μόνο λόγω του φύλου τους, οι οποίες έχουν ένα πρόσθετο κοινό χαρακτηριστικό, έχουν την ιδιότητα μέλους «ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας» αποτελούσα «λόγο δίωξης» ικανό να οδηγήσει στην αναγνώριση του καθεστώτος πρόσφυγα σε αυτές¹⁴.

ii. Η έννοια των «μη κρατικών υπεύθυνων»

Το αιτούν δικαστήριο εν συνεχεία διερωτάται αν το άρθρο 9 παρ. 3 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ έχει την έννοια ότι, σε περίπτωση πράξεων ενδοοικογενειακής βίας που ασκούνται από μη κρατικό υπεύθυνο δίωξης στη χώρα καταγωγής του αιτούντος ή της αιτούσας, η αρμόδια εθνική αρχή υποχρεούται να διαπιστώσει αιτιώδη συνάφεια μεταξύ του λόγου της δίωξης και της έλλειψης προστασίας εκ μέρους του κράτους ή των ομάδων ή των οργανώσεων που ελέγχουν το κράτος.

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, δυνάμει του άρθρου 6, στοιχείο γ' της Οδηγίας, για να είναι δυνατόν μη κρατικοί υπεύθυνοι να χαρακτηρισθούν ως «υπεύθυνοι δίωξης ή σοβαρής βλάβης» πρέπει να πληρούνται οι προϋποθέσεις που μνημονεύονται στο άρθρο 7 της ίδιας Οδηγίας, ήτοι να μην είναι σε θέση ή να μην επιθυμούν να παράσχουν προστασία κατά των εν λόγω πράξεων. Επομένως, πρέπει να υπάρχει τόσο η δυνατότητα όσο και η βούληση εκ μέρους των υπευθύνων προστασίας (δηλαδή του κράτους κυρίως, καθώς και ομάδων ή οργανώσεων που ελέγχουν το κράτος ή σημαντικό μέρος του εδάφους του κράτους) να προστατεύσουν τον συγκεκριμένο αιτούντα έναντι των διώξεων ή της σοβαρής βλάβης στις οποίες είναι εκτεθειμένος¹⁵. Ωστόσο, επισημαίνεται ότι δεν αρκεί οποιοδήποτε επίπεδο προστασίας, αλλά αξιολογείται το κατά πόσον η παρεχόμενη προστασία είναι αποτελεσματική και μη προσωρινή¹⁶. Η ερμηνεία αυτή είναι επίσης σύμφωνη με τις κατευθυντήριες οδηγίες για τη διεθνή προστασία αριθ. 1 της

¹³. Σκ. 51 της σχολιαζόμενης απόφασης.

¹⁴. Το ΔΕΕ ακολούθησε το σκεπτικό του Γεν. Εισαγγελέα J. Richard de la Tour, όπως παρουσιάζεται στις Προτάσεις του, όπου αναφέρει ότι οι γυναίκες, απλώς και μόνο λόγω της ιδιότητάς τους αυτής, αποτελούν παράδειγμα κοινωνικού συνόλου προσδιοριζόμενου από εγγενή και αμετάβλητα χαρακτηριστικά και άρα η αιτούσα είναι, λόγω του φύλου της, μέλος «ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας». Βλ. τις Προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα επί της υπόθεσης την οποία αφορά η σχολιαζόμενη απόφαση στα σημ. 72-73. Ανάλογη άποψη εξέφρασε ο ίδιος Γεν. Εισαγγελέας και στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-608/22 και C-609/22, *Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl κ.λπ. (Femmes afghanes)*, όπου ανέφερε ότι ένα κράτος μέλος μπορεί να διαπιστώσει την ύπαρξη βάσιμου φόβου δίωξης των Αφγανών γυναικών αποκλειστικά και μόνο λόγω του φύλου τους, χωρίς να χρειάζεται να διερευνήσει άλλα χαρακτηριστικά της προσωπικής τους κατάστασης. Η υπόθεση βρίσκεται εν εξελίξει και αναμένουμε την τελική απόφαση του Δικαστηρίου. Βλ. Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ανακοινωθέν Τύπου αριθ. 172/23, 09.11.2023, διαθέσιμο στο <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-11/cp230172el.pdf>.

¹⁵. Σκ. 64 της σχολιαζόμενης απόφασης και σημ. 87 των Προτάσεων του Γεν. Εισαγγελέα επί της υπόθεσης την οποία αφορά η σχολιαζόμενη απόφαση.

¹⁶. Σκ. 66 της σχολιαζόμενης απόφασης και σημ. 88 των Προτάσεων του Γεν. Εισαγγελέα επί της υπόθεσης την οποία αφορά η σχολιαζόμενη απόφαση.

Υπατης Αρμοστείας για τους πρόσφυγες, όπου επίσης τονίζεται η σημασία της αξιολόγησης τόσο του δυνητικού όσο και του βουλευτικού στοιχείου για την παροχή προστασίας εκ μέρους του κράτους¹⁷. Με αυτόν τον τρόπο εξυπηρετούνται καλύτερα το πνεύμα και οι σκοποί της Οδηγίας, δηλαδή η διασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας των προσφύγων και ο προσδιορισμός των προσώπων που χρήζουν ιδιαίτερας διεθνούς προστασίας. Πολύ σημαντικό είναι επίσης να τονιστεί το γεγονός ότι το Δικαστήριο, με την απόφαση αυτή, αναγνωρίζει τα «εγκλήματα τιμής» ως πράξη δίωξης.

Το Δικαστήριο, λοιπόν, απεφάνθη ότι σε αυτές τις περιπτώσεις δεν απαιτείται σύνδεσμος μεταξύ ενός εκ των λόγων δίωξης που μνημονεύονται στο άρθρο 10 παρ. 1 της Οδηγίας και των πράξεων δίωξης, διευκολύνοντας έτσι την παροχή ασύλου σε γυναίκες που έχουν υποστεί πράξεις ενδοοικογενειακής βίας, όπου ο κίνδυνος δίωξης προέρχεται από τον σύζυγο, τον σύντροφο, τον γονέα ή άλλο μη κρατικό όργανο. Στην προκειμένη περίπτωση, η WS έχει ήδη υποστεί στο παρελθόν βλάβες και απειλές θανάτου από μη κρατικό υπεύθυνο, τον σύζυγο και την οικογένειά της καθώς επίσης ο κίνδυνος αυτός ελλοχεύει και για το μέλλον σε περίπτωση ενδεχόμενης επιστροφής της στην Τουρκία, ενώ η παρεχόμενη σε αυτήν από το τουρκικό κράτος προστασία είναι εξαιρετικά ελλιπής. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς τη γενικότερη κατάσταση των δικαιωμάτων των γυναικών στο εν λόγω κράτος, σύμφωνα με δημοσιεύματα του Τύπου αλλά και της Διεθνούς Αμνηστίας¹⁸, η οποία καταδικάζει το τουρκικό κράτος τόσο για το πολύ υψηλό ποσοστό γυναικών που πέφτουν θύματα βίας όσο και για την ανοχή που επιδεικνύουν οι τουρκικές αρχές, αφού το δικαστικό σύστημα της Τουρκίας φαίνεται να προωθεί την ατιμωρησία των θυτών¹⁹. Όλα αυτά σε συνδυασμό με την προαναφερόμενη αποχώρηση της Τουρκίας από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, η οποία, σύμφωνα με τη Διεθνή Αμνηστία, αφήνει εκατομμύρια γυναίκες και κορίτσια σε υψηλότερο κίνδυνο βίας, καθώς επίσης και την πληθώρα υποθέσεων που έχουν οδηγηθεί ενώπιον του ΕΔΔΑ αναφορικά με τα ζητήματα της κατάστασης των δικαιωμάτων των γυναικών και της δικαστικής προστασίας στην Τουρκία²⁰.

Γ. Καθεστώς επικουρικής προστασίας – Άρθρο 15 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ

Στο πέμπτο κεφάλαιο της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ προβλέπεται το καθεστώς παροχής επικουρικής προστασίας. Το ζήτημα αυτό εξετάζεται μόνο στην περίπτωση που κριθεί ότι ο αιτών ή η αιτούσα δεν πληροί τις προϋποθέσεις για την αναγνώριση του καθεστώτος πρόσφυγα, η εξέταση του οποίου υποχρεωτικά προηγείται. Επικουρική προστασία, λοιπόν, σύμφωνα με την Οδηγία, δικαιούται ο υπήκοος τρίτης χώρας για τον οποίο υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι ότι, εάν επιστρέψει στη χώρα καταγωγής του, θα αντιμετωπίσει πραγματικό κίνδυνο να υποστεί σοβαρή βλάβη και που δεν είναι σε θέση ή, λόγω του κινδύνου αυτού, δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας²¹. Σύμφωνα με το άρθρο 15, η έννοια της σοβαρής βλάβης συνίσταται σε θανατική ποινή ή εκτέλεση²² ή βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία του αιτούντος στη χώρα καταγωγής του²³ ή σοβαρή και προσωπική απειλή κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας αμάχου λόγω αδιάκριτης ασκήσεως βίας σε καταστάσεις διεθνούς ή εσωτερικής ένοπλης σύρραξης²⁴. Πρόκειται, λοιπόν,

¹⁷. Σκ. 69 της σχολιαζόμενης απόφασης.

¹⁸. Βλ. Amnesty International, Turkey, turn words into actions: Duty-bound to end violence against women, 22.12.2021, διαθέσιμο στο <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/5109/2021/en/>.

¹⁹. Βλ. Human Rights Watch, Turkiye: Events of 2023: Women's and girls' rights, διαθέσιμο στο <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/turkey> και Amnesty International, Turkey: Women confronting family violence, 01.06.2004, διαθέσιμο στο <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/013/2004/en/>.

²⁰. Π.χ. οι υποθέσεις *Oruz κατά Τουρκίας*, *Durmaz κατά Τουρκίας*, *Civek κατά Τουρκίας*, *M.G. κατά Τουρκίας*, *Halime Kilic κατά Τουρκίας*, *G.U. κατά Τουρκίας*, *Pasali και λοιποί κατά Τουρκίας*. Όλες αυτές οι υποθέσεις αφορούν περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας προερχόμενης από μη κρατικό υπεύθυνο.

²¹. Άρθρο 2 στοιχείο στ' της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ.

²². Άρθρο 15 περίπτωση α' της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ.

²³. Άρθρο 15 περίπτωση β' της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ.

²⁴. Άρθρο 15 περίπτωση γ' της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ.

για διαζευκτική απαρίθμηση των μορφών «σοβαρής βλάβης», στην προσπάθεια του νομοθέτη να καλύψει όσο το δυνατόν ευρύτερα τις περιπτώσεις που ο υπήκοος τρίτης χώρας πρέπει να τυγχάνει διεθνούς προστασίας, ακόμη και στην περίπτωση που δεν του αναγνωρίζεται η ιδιότητα του πρόσφυγα, ενώ παρατηρούμε επίσης ότι κατά τη γραμματική ερμηνεία των επίμαχων διατάξεων του εν λόγω κεφαλαίου δεν γίνεται διαχωρισμός ανάλογα με το αν ο αυτουργός της σοβαρής βλάβης είναι κρατική αρχή ή μη κρατικός υπεύθυνος²⁵. Το Δικαστήριο με αυτή τη διευκρίνιση καθιστά σαφές ότι, σε περίπτωση που το άτομο διατρέχει πραγματικό και βάσιμο κίνδυνο δολοφονίας στο όνομα της τιμής της οικογένειας ή της κοινότητας, το γεγονός αυτό πρέπει να χαρακτηρίζεται ως εκτέλεση υπό την έννοια της εν λόγω διάταξης και μπορεί να οδηγήσει, ως εκ τούτου, στη χορήγηση του καθεστώτος της επικουρικής προστασίας.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η WS, εάν επιστρέψει στη χώρα καταγωγής της, δηλαδή την Τουρκία, διατρέχει τον κίνδυνο να αποτελέσει θύμα εγκλήματος τιμής καθώς και να υποστεί πράξεις ενδοοικογενειακής βίας, αναγκαστικό γάμο και μέτρα στιγματισμού. Επομένως, εναπόκειται στην αρμόδια βουλγαρική αρχή να εξακριβώσει κατά πόσον αυτές οι πράξεις μπορούν να χαρακτηριστούν ως «σοβαρή βλάβη», σε περίπτωση που δεν της αναγνωριστεί το καθεστώς πρόσφυγα.

Καταληκτικές παρατηρήσεις

Η σχολιαζόμενη απόφαση αποτελεί ορόσημο για την προστασία των δικαιωμάτων των γυναικών.

Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης επεσήμανε ότι στο καθεστώς πρόσφυγα εμπίπτουν οι γυναίκες που έχουν υποστεί σωματική ή ψυχική βία, συμπεριλαμβάνοντας ρητώς τη σεξουαλική και την ενδοοικογενειακή βία, άλλως δικαιούνται επικουρική προστασία, σε περίπτωση που αντιμετωπίζουν πραγματική απειλή να δολοφονηθούν ή να υποστούν πράξεις βίας από μέλος της οικογένειάς τους ή της κοινότητάς τους λόγω υποτιθέμενης παραβίασης εκ μέρους τους των κρατουσών πολιτιστικών αξιών, θρησκευτικών κανόνων ή παραδόσεων. Διευκρινίζοντας, μάλιστα, το Δικαστήριο με απόλυτη σαφήνεια ότι οι διατάξεις της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ πρέπει να ερμηνεύονται υπό το πρίσμα της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης και της CEDAW, διεθνείς συμβάσεις με ρητή αναφορά στην έμφυλη βία, ανοίγει ο δρόμος ώστε όλες οι γυναίκες στην Ένωση να μπορούν μελλοντικά να επωφεληθούν από αυτήν την απόφαση.

²⁵. Σκ. 75 της σχολιαζόμενης απόφασης.